

В.І. ТЕРЕХОВА

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті розглядається сутність і специфіка підготовки майбутнього перекладача до міжкультурного спілкування

Ключові слова: *майбутні перекладачі, міжкультурне спілкування, навчальна діяльність.*

Постановка проблеми: Розширення міжнаціональних і міжнародних контактів, посилення інтеграційних процесів в житті багатонаціонального суспільства викликають зростання потреб в професійно підготовлених спеціалістах-перекладачах.

Перекладацька діяльність в сучасному світі набуває великих масштабів і все більшу соціальну значущість. Професія перекладачів стала масовою, і в багатьох країнах створені спеціальні навчальні заклади, що готують професійних перекладачів. У цих навчальних закладах уміння професійно здійснювати перекладацьку діяльність є кінцевою метою навчання.

Потреба в перекладачах самого різного профілю і в найрізноманітніших спеціальних областях знань обумовлює необхідність підготовки їх до міжкультурного спілкування.

Переклад є результатом роботи перекладача. Він повинен володіти не тільки знаннями іноземної мови, а також знати і розуміти культуру та історію відповідних країн, тому що переклад є результатом не лише міжмовної комунікації, але й міжкультурного спілкування.

У зв'язку з цим особливу актуальність набуває проблема підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного спілкування.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно здійснювати підготовку для майбутніх перекладачів до міжкультурного спілкування ще під час їхнього навчання.

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного спілкування.

Огляд і аналіз літературних джерел свідчить про наявність проблем в аспекті національних особливостей співіснування різних культур та взаємодій представників різних націй.

Проблема міжнаціональної взаємодії культур виникла в XIX столітті в етнології і етнопсихології. Проте в 60-70 роки XX століття вона стала особливо актуальною у зв'язку з появою транснаціональних корпорацій з дослідженнями в області масових комунікацій і масової культури. У відповідь на результати соціальних досліджень уряд США створив в 40-х роках Інститут служби за кордоном, який очолив лінгвіст Едвард Холл, що є засновником навчальної дисципліни "міжкультурна комунікація" і сучасних досліджень у сфері міжкультурного спілкування.

Значний вклад до розробки теорії і практики міжкультурного спілкування внесли відчужені дослідники: В.С. Біблер, Н.Б. Крилова, В.В.Сафонова та ін.[2,5,10]

У спілкуванні з педагогом і через педагога з представниками різних культур студенти проникають в спосіб мислення, розширюють свій діапазон бачення явищ і фактів, що вивчаються, і тим самим їх знання та уявлення набувають цілісності. Спонукаючи до діалогу, викладач учить студентів співрозмірковувати. Спілкування - зустріч позицій за сутнісними проблемами, в обговоренні яких виявляються, уточнюються, доповнюються, збагачуються і перетворюються такі погляди, інтереси і мотиви, які в тій чи іншій мірі визначають особистість[2, с.29].

Спілкування і культура тісно взаємозв'язані. З точки зору В.Г. Алексеевой, відносно спілкування культура виконує три функції:

1. Культурні цінності і думки про них складають значну частину змісту межособистісних комунікацій і певною мірою визначають його структуру, отже спілкування відіграє роль провідника культури;

2. Культура диктує форму спілкування, в її сфері створюється система соціальних норм, які повинні відповідати вимогам даного суспільства;

3. Культурні традиції відіграють велику роль в організації і функціонуванні соціальних інститутів [1, с.34].

Відомі різноманітні тлумачення слова «культура» (близько 250) і всі вони валідні для тих, або інших цілей. Як відзначає Н.Б. Крилова, багаточисельні дефініції свідчать не про надійність і недоліки наукової класифікації, а про впровадження культури у всі прояви соціального життя, зокрема про її контекстність, багатовимірність, полісистемність, високий ступень значущості для соціуму [3, с.34].

Під поняттям «культура» ми розуміємо рівень розвитку людства. Культура виражається у формах організації життя людей і створюваних ними духовних і матеріальних цінностях. У педагогіці (та історії педагогіки) впродовж останніх двохсот років зростає увага до культурологічних проблем освіти. Це стало результатом специфічних для різних країн традицій системного розгляду взаємодії культури і освіти.

Е.І. Пасів так само пов'язує поняття культури з системою цінностей, втілених або не втілених матеріально, які створені та накопичені суспільством у всіх сферах буття від побуту до філософії.

В.С. Біблер стверджує, що кожен індивід являє собою потенційно-цілісну, здатну нескінченно розвивати себе культуру [2, с.296].

Розвиваючи поняття культури як особистої освіти, Г.Д. Дмитрієв вважає, що кожна людина являє собою перехрещення багатьох культур. В рамках одного суспільства, навіть моноетнічного, існує безліч різних типів культур. Їх формування здійснюється за певними ознаками: за професією або родом занять (культура журналістів, лікарів і ін.), за географічними ознаками (мешканці півдня, півночі, жителі Чукотки та ін.), за віросповіданням (християни, мусульмани, атеїсти тощо), за походженням (емігранти з колишніх союзних республік, емігранти з Азії і Африки та ін.), за соціальним статусом (середній клас, безробітні, еліта), за політичними поглядами (ліберали, демократи, соціалісти тощо), за расовими/етнічними ознаками (білі, азіати, афро-американці, мексиканці і т. ін.). Отже, будь-яке спілкування між індивідуумами, між індивідуумом і групою, між групами, між культурами в цілому є міжкультурним.

Міжкультурне спілкування характеризується тим, що його учасники використовують при прямому контакті спеціальні мовні варіанти, відмінні від тих, якими вони користуються при спілкуванні усередині однієї і тієї ж культури.

В.С. Біблер стверджує, що кожен індивід являє собою потенційно-цілісну, здатну нескінченно розвивати себе культуру [2, с.296].

Проблеми міжкультурного спілкування, національно-культурні особливості тієї чи іншої нації, необхідність розвитку емпатії і виховання, відвертості та терпимості в стосунках із зарубіжними партнерами розглядаються в працях таких авторів як І.І.Халеева, С.Г.Герминасова, В.В.Сафонова, Т.Г.Стефаненко, В.А.Сухов та ін.- саме вони, визначаючи поняття "Міжкультурне спілкування", розглядають принципи культурознавчої освіти засобами іноземних мов, аналізують міжкультурну взаємодію з етнопсихологічної та лінгвістичної точок зору.

Різні автори трактують поняття "Міжкультурне спілкування" по різному, проте у всіх працях наголошується на необхідності усвідомлення здійснення даного процесу. Так, І.І.Халеева визначає міжкультурне спілкування як сукупність специфічних процесів взаємодії партнерів з спілкування, що належать до різних культур і мов, автор підкреслює,

що вони усвідомлюють той факт, що кожен з них є "іншим" і розуміють якусь "чужерідність", "інаковость" свого партнера з спілкування [8].

У працях учених П.Н.Шихирева і В.А.Сухарева та ін. розглядаються особливості ділового стилю спілкування представників різних культур.

Автори виокремлюють типові труднощі міжкультурного спілкування: невідповідність, що заснована на стереотипах і кліше сприйняття реальної ситуації, нерозуміння мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій, мовних і позамовних повідомлень, неадекватність контексту ситуації, неможливість пристосування шляхом копіювання тощо.

Вибудовуючи свою концепцію міжкультурного спілкування в сучасній вітчизняній психолінгвістиці, Е.Ф. Тарасов звертає увагу на те, що міжкультурне спілкування є патологічним, оскільки «порушується зазвичай автоматизований процес мовного спілкування і стають помітні складові його частини, не помітні у нормі» [6, с.11]. Більш того, розглядаючи специфіку культур в опозиції, "своя і чужа", виявляється, що своя культура - це норма, вона наділена позитивними якостями, вона адаптивна, чужа ж культура сприймається як відхилення від норми. Як вважає Е.Ф. Тарасов, головна причина нерозуміння при міжкультурному спілкуванні - відмінність національних свідомостей комунікантів.

Т. К. Цветкова розуміє міжкультурне спілкування як спілкування носіїв різних культур (і зазвичай різних мов), а коли говорять про носія національної культури, то мають на увазі під цим якості свідомості людини, які формувалися при привласненні певної національної культури [9, с.170-171].

Вона вважає, що у міжкультурному спілкуванні виникає інтеркультура як сукупність пізнавальних засобів і знань про свою і чужу культури. До неї входять, перш за все, пізнавальні засоби своєї культури, пристосовані для пізнання засобів культури чужої. Пізнання чужої культури відбувається за допомогою образів предметів і діяльностей своєї культури. Іншого способу немає. Крім того, інтеркультура включає нове знання про чужу культуру, сформовану в процесі її пізнання, і нове знання про свою культуру, створене при пізнанні чужої культури. Дуже важливо підкреслити, що освоєння інокультурних цінностей приводить до більш глибокого осмислення культури власної [9, 174].

Зарубіжні дослідники - Е.Холл, М.Холл, Р.Д.Льюїс, Г. Хофстід та ін. розкривають національно-культурні особливості спілкування окремих країн, аналізують типові зразки поведінки представників конкретних культур, наводять рекомендації щодо вибудовування лінії поведінки з людьми тих або інших національностей. Так, в монографії Е.Холла, аналізуються національно-культурні відмінності у використанні невербальних засобів спілкування і містяться конкретні поради, як поводитися в різних країнах світу.

Р.Д.Льюїс в своїх роботах обґрунтовує необхідність розвитку емпатії і сензитивності по відношенню до представників інших культур, описує типові зразки поведінки представників європейської і східних культур, підкреслює необхідність подолання стереотипних рамок.

Аналіз літературних джерел зарубіжних дослідників з проблематики міжкультурного спілкування: (Р.Льюїс, Е.Холл та ін.) - свідчить про їх інформативну насиченість і змістовність, ґрунтовне вивчення національно-культурних особливостей конкретних націй і їх відмінностей від інших, що є важливим для оперативного здобуття інформації про ту чи іншу культуру.

Роботи зарубіжних авторів безумовно представляють величезний матеріал і можливості для самоосвіти і саморозвитку, для самостійної роботи студентів в області міжкультурної взаємодії.

Проте, не заперечуючи важливість і значущість даних праць і досліджень, ми вважаємо, що вони недостатньо повно розкривають проблематику міжкультурного спілкування з педагогічної точки зору, не виокремлюють поняття "Міжкультурне

спілкування" як таке, а орієнтовані, в основному, на ділову сферу міжкультурного спілкування, не повною мірою враховують можливості взаємодії власної та інших культур.

В нашому дослідженні ми будемо спиратися на визначення міжкультурного спілкування, даного В.В.Сафоновою. На нашу думку, воно більш повне та точніше відображає сутність процесу міжкультурного спілкування.

В.В.Сафонова трактує дане поняття як функціонально обумовлену комунікативну взаємодію людей, які виступають носіями різних культурних співтовариств через усвідомлення ними або іншими людьми їх приналежності до різних геополітичних, континентальних, регіональних, релігійних, національних і етнічних співтовариств, а також до соціальних субкультур.

Становлення поняття "міжкультурне спілкування" відбувалося поступово, впродовж часу воно тричі уточнювалося. Спочатку воно трактувалося як турбота про інтеграцію національних меншин, потім змістовна сторона даного поняття концентрувалася на навчанні більшості націй до мешкання в плюралістичних суспільствах, і, нарешті термін "міжкультурне спілкування" зміцнився в педагогічній науці і методиці викладання іноземних мов для опису міжкультурних цілей навчання іноземним мовам.

Аналіз літературних джерел, що вивчають проблематику міжкультурного спілкування у вітчизняній науці і системі освіти, вказує на те, що ініціювали постановку даної проблеми і введення в мовних вузах курсу «Межкультурна комунікація» викладачі іноземних мов, які першими усвідомили, що для спілкування з представниками різних культур недостатньо володіння однією іноземною мовою. Одним із способів вирішення проблеми було впровадження у вищі мовні заклади нової дисципліни - «Країнознавство».

Вищезазначені соціальні процеси, а також досвід викладання спеціальних дисциплін викликали необхідність в науково-теоретичному узагальненні змісту і методів навчання взаємодії і взаєморозуміння представників різних культур. Оскільки а ні педагогіка, а ні приватні методики детально не розглядали дані проблеми в своєму специфічному напрямку, фахівці поставили питання про необхідність вироблення практичних умінь і навичок міжкультурного спілкування поряд з теоретичними узагальненнями та інформуванням про культурні особливості тієї або іншої спільноти.

Проблемами підготовки майбутніх перекладачів займалися такі вчені; як, Л.К. Латишева Г. Троцько та ін. [4,13].

Професійне осмислення і відповідний статус професія перекладача отримала лише в другій половині двадцятого століття. Лише після Другої світової війни почалася розробка методики і теоретичного обґрунтування підготовки кваліфікованих перекладачів.

У процесі перекладу взаємодіють не тільки дві мови і більш, але і дві культури, які мають як загальну, так і національну специфіку.

Такі автори, як Т.Р.Левицька, А.М Фитерман вважають, що переклад відіграє величезну роль у культурному розвитку людства. Завдяки перекладу люди однієї країни знайомляться з життям, побутом, історією, літературою і науковими досягненнями інших країн .

Переклад - один з видів людської діяльності. Перекладу треба навчати як особливій навчальній дисципліні. У всіх навчальних закладах, що готують перекладачів, пропонуються заняття з теорії і практики перекладу.

На думку Л.К. Латишева переклад в значенні діяльність перекладача - процес створення цього продукту. Перекладачеві необхідно мати адекватне уявлення про переклад в тій чи в іншій іпостасі [4].

Специфіка перекладацької діяльності визначається великою мірою тим, що перекладач виконує важливу соціальну функцію посередника між різномовними і різнокультурними спільнотами (або окремими їх представниками).

Навчання перекладу має важливі загальнолінгвістичні і загальноосвітні функції. Заняття перекладом спонукають майбутніх перекладачів звертати увагу на найточніші нюанси семантики.

Розглянемо особливості підготовки майбутніх перекладачів до професійної діяльності.

Г. Троцько вважає, що підготовка - це система, яка характеризується взаємозв'язком і взаємодією структурних і функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності” [7].

На основі аналізу праць таких науковців, як Л.К. Латишева, Г. Троцько [4,7] та інші було з'ясовано, що професійна підготовка перекладача передбачає: формування особистості перекладачів, формування в них уважності та відчуття відповідальності, комунікабельності, уміння користуватися довідниками і додатковими джерелами інформації, робити вибір, швидко приймати правильні рішення виявляти і зіставляти багаточисельні лінгвістичні дані. Всі ці якості виявляються в двох мовах і двох культурах.

На думку В.Н.Комісарова успіх навчання неабиякою мірою залежить від організації навчального процесу, навчальної програми і методики викладання .

Навчання різним видам перекладу вимагає особливих методичних прийомів. Професійний перекладач може спеціалізуватися в одному або декількох видах перекладу.

Професійна діяльність перекладача включає всі аспекти володіння мовою, характерні для будь-якого носія мови, але крім того передбачає наявність специфічних особливостей. Так само, як і будь-який учасник мовної комунікації, перекладач зберігає в своїй пам'яті знання про систему мови, про її словарний склад і граматичну будову, про правила використання одиниць мови для побудови мовних висловів, про переважне використання певних наборів мовних одиниць в різних сферах спілкування

Зміст будь-якої навчальної дисципліни повинен визначатися особливостями предмету, що вивчається, і кінцевою метою навчання. Суть перекладацької діяльності полягає в тому, що перекладач вивчає, осмислює і описує теорію перекладу, положення якої лежать в основі програми підготовки майбутніх перекладачів.

Основне завдання курсу перекладу полягає в підготовці студентів- майбутніх перекладачів як висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати переклади на професійному рівні. Тому значна частина курсу присвячується розвитку професійних перекладацьких умінь і навичок, опануванню елементів перекладацької стратегії і техніки, накопиченню досвіду переклада текстів різного ступеня складності та різної професійної спрямованості.

На нашу думку, переклад вимагає для своєї реалізації певних знань, умінь свідомого виконання дій і навичок, пов'язаних з напівавтоматичним і автоматичним виконання дій, які мають бути опанованими в процесі навчання.

В зв'язку з цим, ми вирішили з'ясувати, наскільки свідомо майбутні перекладачі розуміють сутність міжкультурного спілкування та його складові.

Для цього майбутнім перекладачам, які навчаються на п'ятому курсі, було запропоновано список компонентів, які виступають основою міжкультурного спілкування. Студенти повинні були виділити, які з них необхідні у процесі підготовки до міжкультурного спілкування та які використовувались в їхній навчальній діяльності. Впитальнику були представлені такі позиції:

1. Уміння проводити порівняльний аналіз своєї і чужої культури.
2. Ознайомлення з нормами і моделями поведінки в індустріальних країнах.

3. Моделювання типових ситуацій майбутньої професійної діяльності в умовах інокультурного середовища у зв'язку з повсякденними реаліями життя.

Результатів анкетування показали такий результат:

95% опитаних вважають, що для підготовки майбутніх перекладачів до міжкультурного спілкування неохідні всі три компонента.

5% майбутніх перекладачів підкреслюють, що порівняльний аналіз своєї і чужої культури є не обов'язковим аспектом у процесі підготовки до міжкультурного спілкування.

Всі опитуванні вважають, що другий і третій компоненти були у деякій мірі використані у навчальному процесі, але цього не достатньо для реалізації необхідних знань і умінь міжкультурного спілкування в їх подальшій практичній діяльності.

Результати дослідження свідчать про необхідність використання не тільки тих компонентів, які були викладені у дослідженні, але і володіння вміннями комунікації з представниками інших країн. Опанування основ культури того лінгвокультурного співтовариства, на мові якого ведеться спілкування, є необхідною і обов'язковою умовою успішності міжкультурного спілкування.

Перекладач може вважати себе професіоналом в своїй галузі, якщо він в змозі грамотно і обґрунтовано приймати рішення, безпосередньо пов'язані з його функцією посередника в міжкультурному спілкуванні.

Подальші розвідки в цьому напрямку полягають у вивченні впливу навчально-виховного середовища на підготовку майбутніх перекладачів до міжкультурного спілкування.

Література:

1. Алексеева В.Г., Буева Л.П. Общение как фактор развития личности/В.Г. Алексеева, Л.П. Буева //Социологические исследования.- 1982. - № 2. - С. 31 - 38.
2. Библер В.С. От наукоучения - к науке культуры: Два философских введения в двадцать первый век/В.С. Библер. - М.: Политиздат, 1990.- 413 с.
3. Крылова Н.Б. Культурология образования/ Н.Б. Крылова.- М.: Народное образование, 2000. - 272 с.
4. Латышев Л.К., Провоторов В.И. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе/ Л.К. Латышев, В.И. Провоторов.- М., 2001 - С.12.
5. Сухарев В.А. Этика и психология делового человека/ В.А. Сухарев.- М., 1997.- 400 с.
6. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение –новая этнология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания/ Е.Ф. Тарасов. – М.: МГЛУ, 1996. – С. 7-22.
7. Троцко А.В. Теоретические и методические основы подготовки студентов к воспитательной деятельности в высших педагогических учебных заведениях : автореф. дис... д-ра пед. наук :13.00.04 / А.В. Троцко. – К. : Институт ППРО, 1997. – 54 с.
8. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи/ И.И. Халеева.- М.: Высш.шк., 1989.- 236 с.
9. Цветкова Т. К.Теоретические основы построения курса обучения английскому языку как языку межкультурного общения // Актуальные проблемы межкультурной коммуникации/ Т. К.-Сб. науч. тр., - М.,1999, вып. №444.

Надійшла до редколегії 17.10.2010

Терехова В.И. Особенности подготовки будущих переводчиков к межкультурного общения

В статье рассматривается сущность и специфика подготовки будущих переводчиков к межкультурному общению.

Ключевые слова: *будущие переводчики, межкультурное общение, обучающая деятельность.*

Terehova V.I. Peculiarities of training for cross-cultural communication of future translators

The article presents the essence and specificity of training for cross-cultural communication of future translators

Key words: *future translators, cross-cultural communication, pedagogical training.*